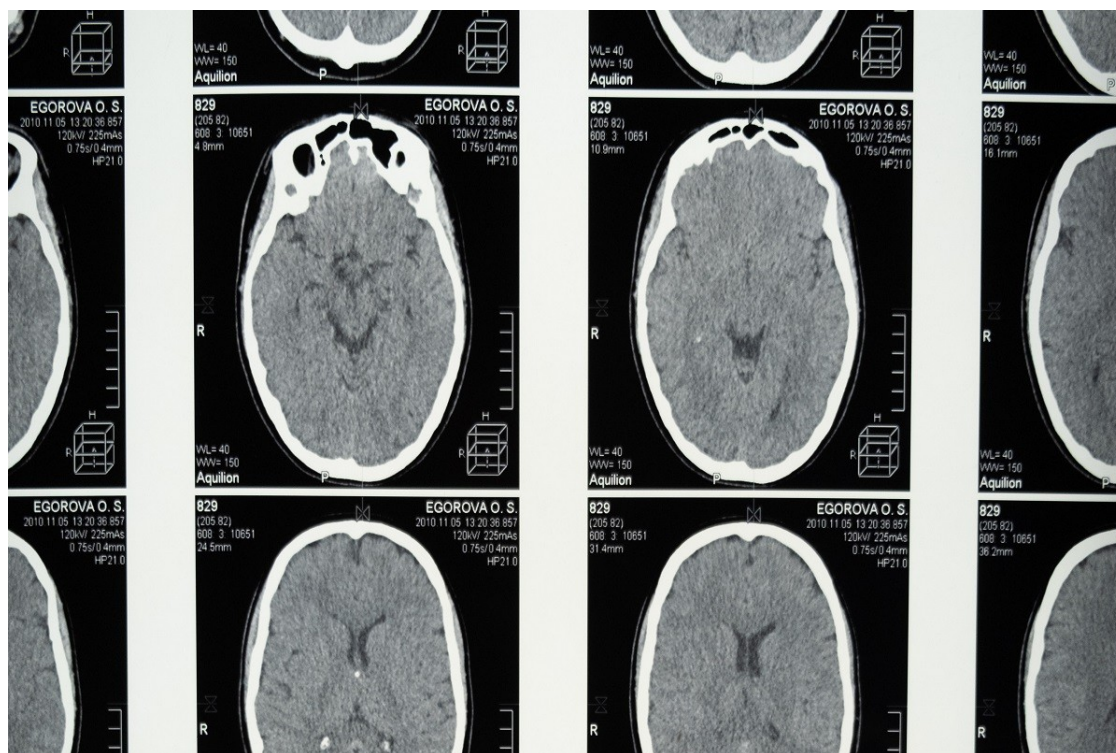

Del subjecte a la intersubjectivitat

Nou relat del Grup d'Escriptors del Montseny

Radiografies del cervell | Grup d'Escriptors del Montseny

Hi ha hagut una successió de revolucions científicotecnològiques d'ençà de l'inici de la societat capitalista. Diuen que això es deu al fet que el coneixement empíric sempre ha estat valorat per aquells que persegueixen el guany econòmic. El desenvolupament de la ciència i el de la tecnologia han propiciat, de retruc, la invenció de relats pertanyents al nou gènere de la literatura tecnocientífica de divulgació.

Fins a principis del segle XX, la versió canònica de la física tenia per certa la responsabilitat d'un medi batejat amb el nom *èter* en l'explicació del magnetisme, l'electricitat i la llum. Avui dia som capaços de creure en l'acció electromagnètica de les partícules virtuals que formen el buit, que tan aviat hi són com no hi són, i en el quart estat de la matèria, conegut com a plasma.

Al llarg de força dècades del segle passat, el camp de les ciències de la cognició i de la conducta va estar acaparat per una psicoanàlisi pseudocientífica que atribuïa aquelles actuacions indesitjables de les persones, que no aconseguia inhibir el còrtex prefrontal, a uns instints primordials, difícils de controlar. Com si els instints fossin la part submergida d'un iceberg, oculta sota el conscient de la navegació del ciutadà instruït, que podia aflorar en el moment més inesperat per enfonsar el Titànic de l'individu convencional, el qual comptava amb l'aprovació de la resta de la societat civilitzada.

El darrer terç del segle passat, més enllà de l'aparició de corrents alternatius en la psicologia social, quatre nous enfocaments van desbancar, si més no, l'hegemonia del freudisme i de les seves rèpliques. En primer lloc, la psicologia positiva, que va desplaçar l'objecte d'estudi de les patologies i del seu tractament terapèutic a les capacitats funcionals associades al benestar

---

mental i al seu desenvolupament social.

En segon lloc, la psicologia evolucionista, la qual parteix de la pressuposició que el comportament humà és fruit de la selecció natural d'aquells mecanismes psicològics interns que van ajudar els nostres ancestres a escampar-se pel món, a sobreviure i a reproduir-se. En tercer lloc, els avenços en el coneixement de la fisiologia del cervell a partir de l'observació de les imatges obtingudes mitjançant la ressonància magnètica funcional. I finalment, un paradigma interdisciplinari de la psiquiatria que combina les tres anteriors opcions en la proposta de la neurobiologia interpersonal.

Ara bé, a l'ombra del punt de vista evolucionista, sembla haver prosperat la idea del cervell triu, proposada per Paul McLean, com un dels errors que ha tingut més èxit i que s'ha escampat més de totes les ciències. Fins i tot, es detecta el fort impacte d'aquest mite en l'esmentada neurobiologia interpersonal. D'acord amb aquesta història evolutiva, el cervell humà va acabar tenint tres capes -una reptiliana per sobreviure, una mamífera, el sistema límbic, per tenir sentiments i una humana, el neocòrtex i, en especial, el còrtex prefrontal, per pensar. Però d'igual manera com la bona o la mala conducta no procedeixen d'una part del cervell en concret, la racionalitat i les emocions no viuen en parts separades del cervell ni, tan sols, en un continu conflicte.

Resulta que, al llarg del temps evolutiu, a mesura que els nostres cervells es van fer més grossos, es van anar reorganitzant, així que un cervell més complex va poder controlar un cos més voluminós i sofisticat. De fet, àrees que semblen diferents a simple vista entre cervells d'espècies diferents poden ser semblants genèticament, i àrees que difereixen genèticament poden tenir un aspecte molt semblant. Els cervells de molts vertebrats es desenvolupen en el mateix ordre, però semblen molt diferents perquè el seu procés de fabricació es desenvolupa en etapes, i les etapes duren més o menys temps en espècies diferents. Cosa que vol dir, al capdavall, que el cervell humà no té parts noves.

Tornem al punt de partida. Quin ha estat, en definitiva, el canvi entre el segle anterior i l'actual? Parafrasejant el títol del documental (o documentari, com proposen alguns) de la BBC *The Century of the self* (2002), podríem dir que les ciències de la cognició i de la conducta han passat d'estar centrades en el subjecte a centrar-se en els aspectes intersubjectius de la vida col·lectiva.

Principalment perquè els individus tendeixen a ser amorals i són els vincles intragrups de diversos nivells d'inclusió els que estableixen l'ètica de cada persona en l'espècie més social de primats, la nostra. Al cap i a la fi, quan es diu que tenim un cervell social és perquè el cervell humà ha desenvolupat estructures adequades per a la interacció social (parentiu, aparellament, criança, col·laboració, competició...) que permeten comprendre els altres components dels grups.

La mida dels cervells dels primats mostra una correlació amb la durada de la seva infantesa i amb la complexitat de les seves estructures socials. Com que els humans tenim cervells tan complexos i vivim en unes societats tan elaborades, ens singularitza el període més llarg de dependència absoluta infantil de totes les espècies animals. Això també es pot relacionar amb el fet que, per fer menys difícil el part, el cervell dels fetus humans presenta en el moment del naixement la mateixa relació entre la mida del cervell i la resta del cos que en els altres primats. Però un cop ha nascut, mentre que els altres primats (relativament madurs i mòbils) només doblen la mida del seu cervell a un ritme alentit, el cervell del nadó humà quadruplica la seva mida al ritme accelerat d'un fetus al llarg del primer any de vida.

L'any 1992 els investigadors de la Universitat de Parma van descobrir un sistema de neurones presents en diverses zones del cervell que disparen l'impuls elèctric que activa la formació de sinapsis, tant quan algú realitza una acció com també quan aquest algú observa algú altre duent a terme la mateixa acció. Les neurones mirall es van estudiar en micos en un principi i després en éssers humans. El neurocientífic Marco Iacoboni, a *Mirroring people* (2008), prefereix descriure el paper de les neurones mirall en la intersubjectivitat en relació al fet que permeten la interdependència, més que una simple sincronització. Mitjançant les neurones mirall podem

---

entendre les intencions de les altres persones i, per tant, intuïtivament, predir-ne la conducta futura. La imitació i l'empatia són dos blocs constructius de la conducta social. Sintonitzar o simular els estats mentals dels components d'un grup afavoreix la conducta prosocial.

Quan mostrem empatia envers d'altres persones, el nostre cervell prediu el que pensaran, sentiran i faran. Com més familiars ens resulten, el nostre cervell prediu més eficientment els seus debats interns. La interdependència entre el subjecte i els altres individus que faciliten les neurones mirall dona forma a les interaccions entre persones i esdevé el significat existencial compartit que les connecta a fons. El procés sembla obvi i natural, com si poguéssim llegir-nos la ment els uns als altres. Per això, Iacoboni ha afirmat que sentir el patiment o el dolor d'un altre ésser humà basant-nos en les seves expressions facials no tan sols és el fonament de l'empatia, sinó també de la moralitat.

L'antropòloga britànica Mary Douglas (1921-2007) exposava, abans que es comencés a extreure conseqüències del descobriment de les neurones mirall, al llibre *Thought styles?* (1996), la teoria dels tipus culturals incompatibles. Cada un d'aquests tipus culturals respondria a una mena de tradició i es trobaria en conflicte amb els altres.

Les persones, deia Douglas, a través de la nostra actuació, intentem continuament dur a terme una forma ideal de vida comunitària i intentem persuadir-nos les unes a les altres a fi de fer-la possible.

Segons Douglas, hi ha quatre tipus culturals diferents. El primer (diguem-ne conservador) es basa en la comunitat jeràrquica i està a favor de la formalitat i la compartimentació i dels grups fortament estructurats i complexos. El segon representa la cultura competitiva de l'individualisme (integrat per emprenedors i oportunistes).

Aquests dos tipus d'ideals culturals accepten l'autoritat, el lideratge i la dominació. És a dir, els preocupa més el desordre, l'arbitrarietat i la subversió que l'ús proporcionat de la força. El tercer tipus es basa en la igualtat dins d'un grup i, per tant, està a favor de l'espontaneïtat i de la lliure negociació, però és força hostil a altres formes de vida (sovint l'integren desafectes del primer grup que protesten contra certes formes de dominació). I el quart grup és la cultura de l'aïllat: prefereix estalviar-se el controls opressius de les altres formes de vida social i no té gaire influència en la societat (l'integren immigrants, refugiats, marginats...). El terreny comú per a la protesta dels components del tercer i del quart grup té a veure, és clar, amb l'ús del poder.

Dins de cada cultura hi ha preferències decisives: formalitat/informalitat, funcions especials/participació general, jerarquia/igualtat, fervor/fred raonament, excitació de les masses/calma i ordre de la solitud, ideologia/utopia. Cada opció té els seus punts forts i, quan es donen certes circumstàncies, presenta certs avantatges sobre les altres. Cada una té també les seves febleses. Però totes quatre coexisteixen en un estat d'antagonisme mutu a qualsevol societat i en qualsevol època.

Naturalment, els membres de cada grup cultural poden canviar de grup en funció de les seves circumstàncies vitals. Per exemple, els individus d'un grup isolat potser evolucionaran més o menys ràpidament cap a l'individualisme quan millorin de posició econòmica dins una societat amb una renda per càpita elevada on prevalgui la família nuclear.

Avui dia, a partir del que sabem, podem posar en dubte que qüestions com la preferència per la jerarquia o la igualtat siguin exclusivament convencions culturals. És a dir, sembla raonable invocar aspectes neurobiològics per explicar les actituds socials i polítiques. De fet, s'ha constatat experimentalment que les persones que mostren més capacitat per sentir i compartir les emocions i el dolor de les altres, les que mostren més empatia -la capacitat mental associada a l'activació de les neurones mirall-, acostumen a preferir relacions socials igualitàries, mentre que la preferència per una organització jeràrquica va associada a una activitat neuronal menor quan

---

es percep el dolor dels altres. Així, el cervell no és tan sols allò que ens converteix en components de la humanitat. També és la via a través de la qual la biologia determina la nostra individualitat.

La política ha estat definida pels primatòlegs com la manipulació social que es proposa assegurar i mantenir posicions influents per als individus. Encara més, les normes ètiques, que són fruit de la interacció social entre individus dotats de neuroplasticitat i capacitat d'aprenentatge, s'organitzen, avui dia, a través d'ideologies, de formacions i d'institucions polítiques perquè l'experiència de la vida comunitària demostra que és més efectiu competir de forma organitzada en grup contra altres individus o grups que a títol personal.

A fi d'evitar escalades amenaçadores en els conflictes internacionals, cal tenir en compte l'increment de l'empatia intergrupal com un factor de reducció de l'ús de la violència. Recordem que la societat i els grups que coexisteixen dintre seu actuen com a sistemes dinàmics adaptatius i també resulta possible, fins a cert punt, establir, sigui de manera intuïtiva, sigui de manera formal, quins aspectes determinen la seva evolució.